

בגדר "פוקסת"

ישראל פולק

בשבת דף ס"ד ע"ב: "כדתניא והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו שלא תכחול ולא תפקוס ולא תתקשט בבגדי צבעונין וכו'". ופרש"י בד"ה ולא תפקוס: "שרק על פניה טינפאנ"ל בלע"ז והוא אדום". וכן בכתובות ד' ע"ב: "והתניא מי שמת חמיו או חמותו אינו יכול לכוף את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת וכו'". ופרש"י בד"ה פוקסת: "מעברת שרק על פניה".

אבל במועד קטן ט' ע"ב פרש"י באופן אחר. דהנה שם: "ת"ר אלו הם תכשיטי נשים כוחלת ופוקסת ומעברת שרק על פניה". ופרש"י בד"ה פוקסת: "מחלקת שעה לכאן ולכאן", ובד"ה ומעברת שרק על פניה: "סם אחד כדי שתראה אדומה". ונמצא דבמו"ק רש"י מפרש לפוקסת ולא כדפירש בשבת ובכתובות וכלדעיל. ולא עוד אלא דבמו"ק פירש לשרק, כדפירש בשבת וכתובות לפוקסת. וכעין מה שמצינו במו"ק נמצא אף בכתובות י"ז ע"א: "הכי משרו קמי כלתא במערבא: לא כחל ולא שרק ולא פירכוס ויעלת חן". ופרש"י בד"ה ולא שרק: "צבע המאדים את הפנים", ובד"ה פירכוס פרש"י: "קליעת שיער". ובתוס' בכתובות ד' ע"ב ד"ה פוקסת, כתבו דפוקסת היינו פירקוס וכדמוכח שם בסוגיא.

ונמצאו דברי רש"י כמעורבין, דבשבת ס"ד ע"ב ובכתובות ד' ע"ב פירש דפוקסת היינו מעברת שרק, ואילו במו"ק ט' ע"ב ומכתובות י"ז ע"א פירש גבי שער. ובאמת שדבריו קשים, אחר שמצינו במפורש דשרק ופוקסת תרי מילי ניהו, וכדמוכח במו"ק ובכתובות י"ז, וכדהקשו התוס' לפרש"י בכתובות ד' ע"ב ד"ה ופוקסת וכן במו"ק ט' ע"ב ד"ה פוקסת.

וליישב דברי רש"י נראה לומר דס"ל לרש"י דשני פירושים לשורש פקוס. האחד סידור השיער במסרק, שכן המילה פקוס פירושה שער. דהנה במעשרות פ"א מ"ה תנן: "איזהו גורנן למעשרות? הקישואים והדלועים

משיפקסו". ופירש הר"ב: "משינטל פיקס שלהם והוא שער הצומח בהן כשהן קטנים וכשנתבשלו כל צורכן נושר". והרב קהתי כתב שפיקוס ביוזנית שער (וכעין פירוש הר"ב פירש רש"י בב"מ פ"ח ע"ב ובביצה י"ג ע"ב ע"ש). ופירוש השני שמצינו למילה פיקוס אף הוא מקורו ביוזנית והוא צביעת הפנים בצבע אדום, עיין במילון יאסטרו. ומעתה יתבאר דרש"י מפרש בכל מקום עפ"י הנדרש.

דהנה בשבת דף ס"ד ובכתובות דף ד' באשת איש עסקינן, וממילא לא שייך לפרש דהתירו לה לתקן שעה דהא שעה מכוסה, וממילא הוצרך רש"י לפרש דהיינו שמעברת שרק. אבל בכתובות דף י"ז מיירי בכלה, וס"ל לרש"י דמיירי הכא בהכנת פני הכלה על כל המרכיבים דהיינו כחל לעניים, שרק לצביעת הפנים ופירכוס לשער, וכן כתב רש"י בסנהדרין י"ד ע"א (ואולם אין הכרח בפירושו שכן אפשר שהוזכרו בשיר תיקונים שונים וכלה זו ללא שרק דהיינו ללא צביעת הפנים באדום, ואף ללא פירכוס שהוא אופן אחר של צבעת פנים, ונראה שזו שיטת תוספות וכדלהלן). ובמו"ק אין הכרח דמיירי באשת איש, ושוב אפשר לו לרש"י לפרש דפוקסת היינו שמתקנת שעה, והוכרח לזה אחר שהוזכר שם שרק בפני עצמו, עלמא פוקסת ושרק לאו חד מילתא נינהו, וביותר ששרק הוא ודאי צביעת הפנים וא"כ למה להזכיר שוב פוקסת אם אף זה אינו אלא צביעת הפנים.

והשתא דאתינן להכי נראה לבאר עפ"י דרכינו אף את דברי רש"י בשבת צ"ד ע"ב. דהנה תנן התם: "...וכן הגודלת וכן הכוחלת וכן הפוקסת ר"א מחייב וחכמים אוסרים משום שבות". ופרש"י בד"ה וכן הפוקסת: "יש מרבתי אומרים מתקנת שעה במסרק או בידיה ויש שמפרשין טחה כמין בצק על פניה וכשנוטלו מאדים הבשר". ויש להקשות מה ראה רש"י לפרש רק בסוגיין דנחלקו רבותיו בביאור פוקסת מה שלא כתב כן בשאר מקומות שבש"ס, שם הכריע כאחד הפירושים. ונראה דאכן בכל שאר המקומות לא נחלקו רבותיו שכן אין לפרש אלא פירוש אחד, דהיינו גבי אשת איש פוקסת היינו שרק, ובמקום שהוזכר שרק פוקסת היינו תיקון השער, וכדלעיל. אבל הכא אין מוזכר שרק ומאידך אין הכרח דמיירי דוקא באשת איש, הילכך כתב רש"י דבביאור פוקסת דהכא נחלקו רבותיו שכן לכל פירוש יש צורך לבאר את הגמ' שהחיוב משום

ואגב נראה להביא מה שהקשו התוס' כאן בד"ה פוקסת: "מה שפירש בקונטרס פוקסת היינו סורקת ביד או במסרק, אין נראה, דבגמ' משמע דהוי כעין טוייה, וסריקה אינה כעין טוויה כלל, ועוד דא"כ היה שונה סורקת כדתנן נזיר חופף ומפספס אבל לא סורק". ונראה דרש"י ס"ל דאין זו קושיא שכן שם בגמ' בד"ה טווה ביאר את הגמ' אף אי פוקסת היינו סורקת, וכן פירש שם לשיטה הסוברת דפוקסת היינו שמאדמת בבצק, ע"ש. ופשוט דאף אי נימא דפוקסת חייבת משום בונה וכדמסקנת הגמ' שם, אפשר לבאר לפי שני הפירושים שהביא רש"י דהיינו שיש בניה בסידור השיער ויש בניה בסידור הבצק שעל פניה.

ואכתי צ"ב בשיטת התוס'. דהנה בכתובות דף ד' ד"ה פוקסת פירשו דפוקסת היינו אחד מתקוני הנשים. ובמו"ק דף ט' ע"ב ד"ה פוקסת, כתבו דמתקנת שערה בידיה חוץ לצעיף, וריב"א מפרש שנותנת חוטים של בצק על פניה להאדים הבשר והיינו טוייה. וצ"ע כיצד יפרש ריב"א את הסוגיא בכתובות י"ז ע"א ובמו"ק ט' ע"א שם הוזכר שרק ופוקסת בחדא מחתא. ואפשר דס"ל לתוס' דיש המאדמת פניה ע"י שרק ויש המאדמת פניה בפיקוס. או אפשר דס"ל לתוס' דשרק אינו צביעת הפנים באדום דווקא, וסיוע לדבריו בזכריה א' ח': "סוסים אדמים שרקים ולבנים", ונחלקו המפרשים בביאור שרוקים. רש"י פירש: "לא ידעתי מה צבע הוא ויונתן תרגם קוחין (צבע דהוי)". וברד"ק פירש: "מין צבע שלא נתברר אצלנו מהו". ובמצודות ציון: "מצוירים בצבעים מחולפים". ובמלבי"ם: "מורכבים מאדום ולבן". ולפ"ז יתכן שהאשה מאפרת עצמה בכמה סוגי צבעים גם בשרק וגם בפיקוס שהוא האדמת הפנים.